

KŮŽE

Kůže patří k nejstarším přírodním materiálům, které kdy člověk opracovával.

Provází nás nepřetržitě už od pravěku a dodnes si drží mezi řemesly své výjimečné postavení. Je pevná, pružná, krásná a při správném zpracování i překvapivě šetrná k přírodě. Její velkou výhodou je dlouhá životnost a přitom jde, v správně nastavených podmínkách, o materiál přirozeně rozložitelný a kompostovatelný.

Právě spojení tradice, praktičnosti a ekologičnosti z ní dělá ideální materiál nejen pro řemeslnou výrobu, ale i pro kreativní a volnočasové tvoření, které má hloubku i příběh.

Z historie

Kůže jako organický materiál se v archeologických nálezích objevuje jen velice sporadicky.

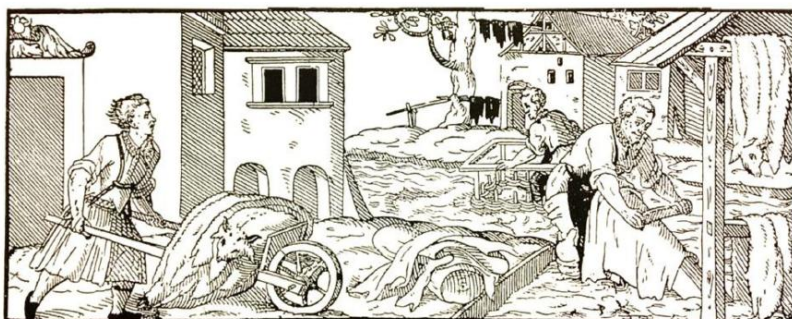
Podléhá snadno biologickému rozkladu, a tak přímo kožené nálezy ze starších epoch jsou na evropském kontinentě velice vzácné. Častěji se nacházejí torza náradí na zpracování kůže, kostěné jehly nebo kovové pozůstatky kožených součástí (např. přezky a nákončí z opasek apod.).

Nejstarší přímý doklad zpracované kožené obuvi byl objeven roku 2008 v jeskyni Areni-1 cave v Arménii. Je datována do období přibližně 3500 př. n. l.

Ve střední Evropě pochází první archeologické nálezy torz textilií nebo usní ze slovensko-karpatských hrobů z dob raného středověku, ale to už můžeme předpokládat především ve větších sídlech existenci dobře zorganizované řemeslné sítě zpracovatelů kůže.

Vznikají zde úzce specializovaná řemeslná odvětví (*koželužové, jircháři, štumfaři, či barvíři a dále řemenáři, uzdaři, sedláři, pouzdraři, pochváři anebo řemeslníci, kteří z kůže vyráběli obuv a oděvní doplňky: ševci, kožešníci, tobolečníci, rukavičníci, měšečníci atd.*), která jsou dobře dokumentovatelná nejen v archeologických nálezích, ale i v písemných a obrazových pramenech. Učebnice řemesel i dřevoryty zobrazují dílny, nástroje a dělbu práce v detailu — už tehdy znali postupy pro očištění, máčení, tříslovinového činění a vysušení.

Pohled na kožešnickou dílnu na dřevorytu z 16. století

Na přelomu středověku a novověku tak byl nastaven způsob úpravy a následného zpracování kůže, který se udržel po celá následující staletí a byl nahrazen až v průběhu 19. století s nástupem nových technologií a chemie.

Kůže a příroda

Z pohledu ochrany životního prostředí je kůže materiálem s vysokým potenciálem udržitelnosti. Jde totiž často o vedlejší produkt živočišné výroby. A navíc se při tradičním rostlinném činění nepoužívají žádné chemické ani toxické látky. Což se nedá říct o činění průmyslovém – chromovém.

Při volnočasové tvorbě proto určitě upřednostňujeme usně z lokálních zdrojů, zpracované rostlinným činěním, které zajistí stejně dlouhou životnost jako činění chemické, a navíc je k přírodě výrazně šetrnější.

Anebo se pokusme vyčinit si kousek kůže sami. Literatury najdeme spoustu.

Zkrátka učme se tradičním úkonům (stříhání, sešívání, moření hran, voskování) a použijme je pro malé série nebo jeden kus — vaky, opasky, výrobky pro interiér či knižní vazby. Využijme historických vzorů a technik jako inspiraci: archivy a muzejní sbírky nabízejí bohaté obrazové materiály i technické popisy.

Kůže v tradičním řemeslném pojetí je výborným příkladem propojení řemeslné dovednosti s dlouhověkostí výrobku a s udržitelnou kreativitou. Pokud ji zpracujeme zodpovědně, poskytne nám pro budoucí tvoření krásný přírodní materiál.

-uclov-

LITERATURA a ZDROJE

pro ty, co chtějí vědět víc

HOCH, Aleš. Kožedělná výroba v českých zemích ve středověku. Disertační práce. Brno: Masarykova univerzita, [rok neuveden]. Informační systém MU. https://is.muni.cz/th/lch5n/disertace_text_Archive.pdf

ŠTOLCOVÁ, Tereza; ZINK, Georg. Early Migration Period textile and leather finds from the chieftain's grave in Poprad-Matejovce. Odborná studie, 2013. Academia.edu.

KŮŽE, USEŇ, PERGAMEN. Skripta – přehled technik a rozdílů materiálů. Brno: Masarykova univerzita, [rok neuveden]. Informační systém MU. [online].

https://is.muni.cz/el/sci/jaro2024/C5985B/um/usne/KUZE_USEN_PERGAMEN_-_SKRIPTA-2018.pdf

SPLETITÁ HISTORIE KOŽENÝCH VÝROBKŮ: OD POČÁTKU K DNEŠKU. *Outfit4Events.cz – Magazín*, [online]. <https://www.outfit4events.cz/czk/magazin/ostatni/vyvoj-zpracovani-kuze-a-kozenych-vyrobku/>

LEATHER TANNING CRAFT IN MEDIEVAL AND POST-MEDIEVAL BRNO. Interdisciplinární odborný článek / přehled. Brno: Filozofická fakulta Masarykovy univerzity, [rok neuveden].

Vyrábíme z kůže

KOŽENÝ OBAL NA ZÁPISNÍK

Kůže je přírodní materiál, a ač je náročný na údržbu, jedná se o materiál 100 % ekologický. Práce s kůží je příjemná, jednoduchá a voňavá. Kůže nám nabízí vytvářet kvalitní a trvanlivé výrobky, jako například obaly na různé předměty, kabelky, náramky, pouzdra atp. a v tomto konkrétním případě **zajímavý obal na zápisník**.

Po získání zkušeností s výrobou jednoduchého obalu si můžete vyrobit i opravdu kvalitní obal třeba na mobil nebo na knihu. Zjistil jsem totiž, že zakoupený, rádoby kožený obal na telefon je vlastně směs naprosto neekologických materiálů, které se opět stávají nerozložitelným odpadem. Výrobou jednoduchého koženého obalu – či na mobil, či na knihu, notes... nebudu nucen kupovat ročně 3 i 4 nové a hlavně – ani při výrobě ani po likvidaci nevyrobím nic, co by nepatřilo zpět do ekosystému.

Terminologie a historický kontext

Zvířecí kůže jako materiál je nezpracovaná surovina z kůže obratlovců. Ale zpracovaná kůže se již nazývá useň. Tudíž obecně používaná definice kůže se používá jako synonymum slova useň.

USEŇ je průmyslová surovina získávaná z kůže divokých a hospodářských zvířat. Používá se mimo jiné pro výrobu a šití oděvů, obuvi, koženého zboží, čalounění anebo například pro obaly na knihy. Má také technické uplatnění.

Už pračlověk zjistil, že může použít kůži ulovené zvěře pro svou potřebu. Zvířecí kůže mu zajistila ochranu před nepřízní počasí a zároveň chránila jeho tělo před případným poraněním. Začal tedy používat kůži jako jednoduchý oděv. Naneštěstí, neopracovaná kůže velice rychle podléhala degradaci. Rychle vysychala a stávala se křehká a lámala se nebo rozpadala.

Pralidé se tedy pokoušeli nějakým způsobem zachovat unikátní vlastnosti kůže pro delší dobu. Pravděpodobně jim v tomto zjištění pomohlo, že v dobách nedostatku potravy seškrabávali z kůže zbytky šlach a tuku. Nebo se pokoušeli kůži konzumovat? Museli tedy odstranit srst a posléze kůži žvýkali, tudíž jí primitivním způsobem zpracovávali. Vznikala tak prvotní, ale velmi nedokonalá useň, která nabízela již větší trvanlivost a zpracovatelnost.

Později pračlověk začal kůži drhnout o kameny nebo kůru stromů. Při drhnutí o kůru stromů docházelo i k vnikání taninu z kůry do kůže, čímž vlastně docházelo k činění = stabilizaci kůže. Tanin totiž reaguje s bílkoviny a zabraňuje jejich rozkladu.

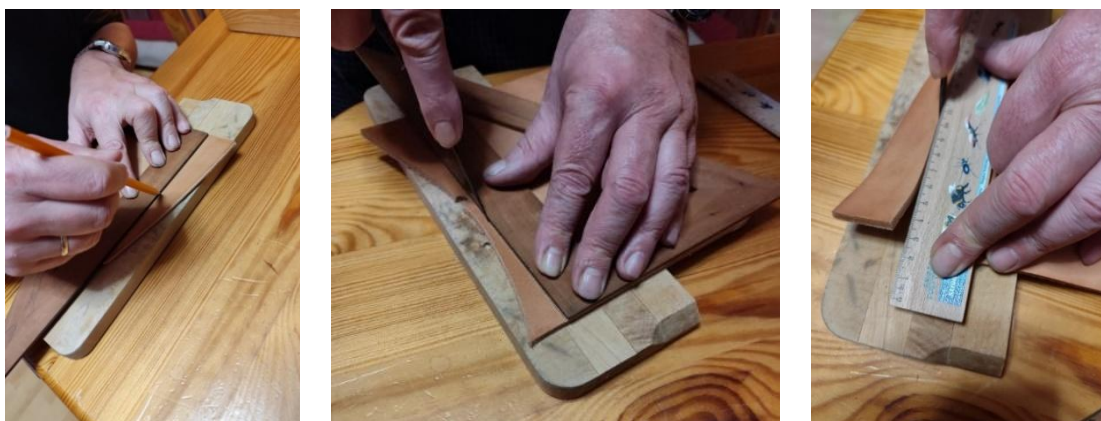
Po celá tisíciletí se zpracování kůže vylepšovalo a zdokonalovalo. Vyvíjely se nové technologie, používalo se nové, lepší nářadí, a tudíž docházelo k rozvoji různých specializací. Vznikaly první dílny, zaměřené pouze na určitý druh zpracování kůže: koželuh, jirchář, barvíř, nebo výroba výrobků z kůže: švec, brašnář, sedlář, rukavičkář.

Co vše potřebujeme na výrobu pouzdra

- Materiál: větší kus usně, lněný provázek nebo kožený řemínek.
- Nářadí: šídlo, ostrý nůž nebo skalpel, tužka, brusný papír, dřevěné prkénko, pravítko, pravoúhlý trojúhelník. V případě zdobení raznicí i kladívko.

Krok 1: Řezání kůže.

Před řezáním kůže je nutné za pomoci pravoúhlého trojúhelníku zajistit, aby výsledný obal tvořil obdélník. Můžete použít i předem připravenou papírovou šablonu.

Krok 2: Broušení řezu.

Po ořezání je třeba lehce obrousit smirkem nebo smirkovou houbou hrany řezu, popřípadě zarovnat nerovnosti.

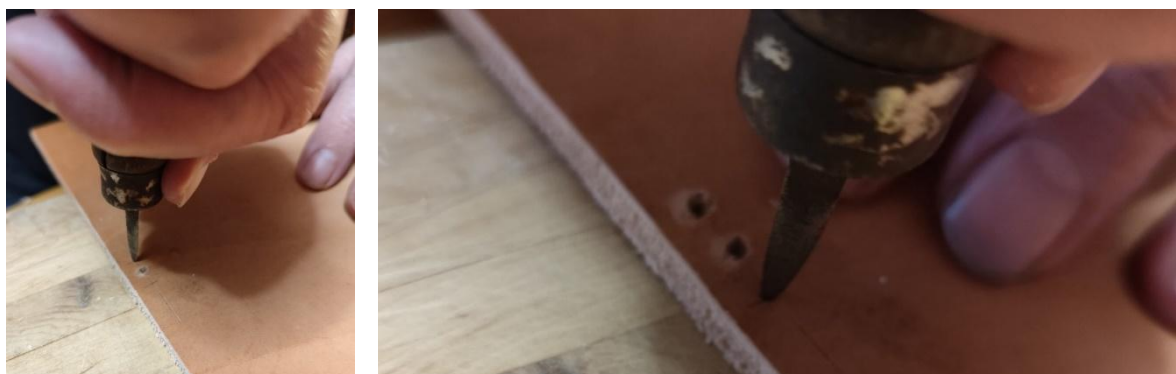
Krok 3: Vyměření dírek pro provázky.

Provázky nám přichytí sešit a obal dohromady. Je lepší vytvořit více než jednu díрку, pro případ, že máte hrubší sešit a bude nutné ho zajistit více provázky.

V horní i dolní části, cca 5 mm od hrany obalu přesně ve středu obalu zaznačíte bod pro otvor. Posléze po levé a pravé straně od tohoto středového bodu zaznačíte ve vzdálenosti 5mm body pro pomocný provázek. Ve středu ohybu obalu doporučuji označit a udělat bod pro další otvor. Zde bude uchycen provázek, kterým budeme obal zavazovat, abychom zabránili případnému otevření zápisníku a pomačkání stránek.

Krok 4: Vyvrtání otvorů pro provázky za pomoci šídla.

Krok 5: Příprava kůže na ohnutí (měkčení).

Jelikož mám v zásobě pouze hrubou kůži, která by se při ohýbání mohla poškodit, doporučuji kůži na 3 minuty namočit do vlažné vody. Po vytažení kůže z vody je třeba kůži lehce osušit vytíráním vody od středu k okrajům. Položíme tedy kůži na látku, přikryjeme jí druhou látkou, a směrem od středu k okrajům, vytíráme vodu z kůže. Kůže má být vlhká, ne mokrá.

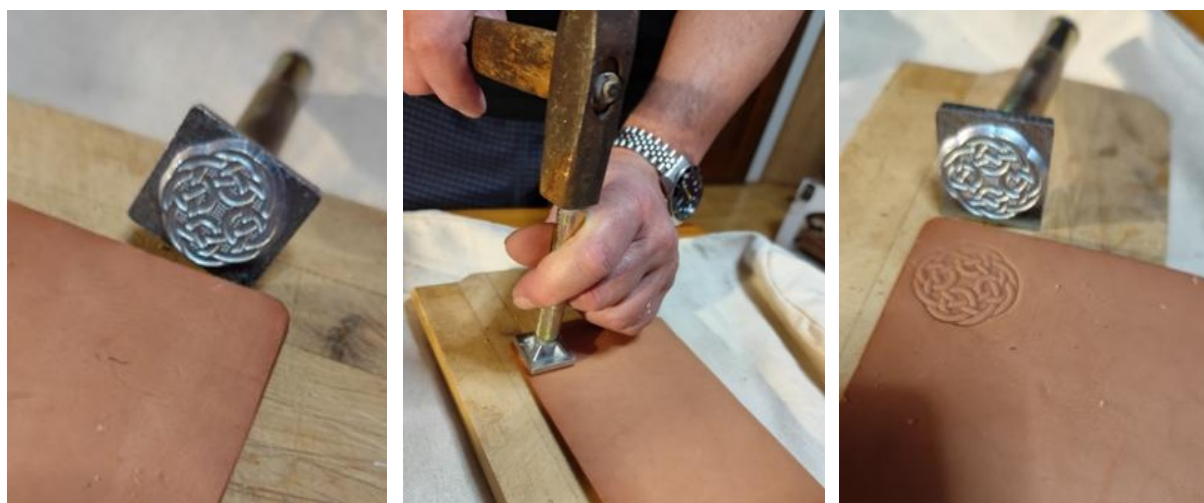
Krok 6: Ohýbání kůže.

Vlhká kůže se velice dobře ohýbá. Přiložíme tedy okraje obalu k sobě, a za pomoci prkénka docílíme slehnutí ohybu. Kožený obal poté pověsíme za ohyb do místa, kde je proudění vzduchu. Není dobré ho pověsit na přímém slunci nebo u zdroje tepla. Kůže musí vysychat pomalu, protože při rychlém schnutí může popraskat, nebo ztvrdnout.

Krok 7: Zdobení obalu.

Pokud máte raznici do kůže, využijte jí. Tím váš obal získá na originalitě. Razíme do vlhké kůže jedním silným úderem. Nebo lze použít dřevěný, zakulacený kolíček a vytukat si třeba svoje iniciály. Nepoužívejte ostré hrany na zdobení. Vlhká kůže se může velice rychle trvale poškodit.

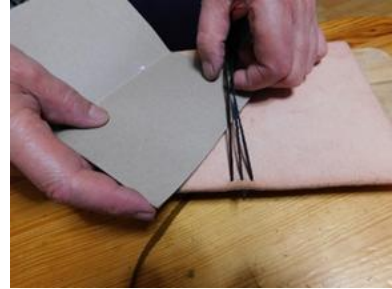
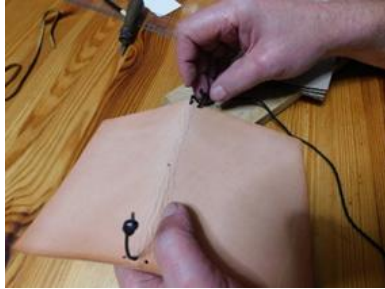
Krok 8: Výroba notesu.

Přeložené listy papíru vhodné velikosti sešijte je na dvou místech Iněnou šňůrkou nebo ševcovskou nití.

Krok 9: Kompletování

Protáhneme řemínek (provázek) pro uchycení notesu přes otvory a případně konec řemínku necháme delší jako záložku.

Krok 10: Dokončení

Provlékneme řemínek prostředním otvorem a zajistíme ho uzlem. Tak vznikne forma uzavírání notesu.

A originální zápisník, který vydrží roky, je tady!

Stačí v zápisníku postupně vyměňovat stránky a kožený obal s přibývajícimi léty získá na krásě přirozenou patinu.

-uclov-

LITERATURA a ZDROJE

pro ty, co chtějí vědět víc

OTTIGER, Helmut; REEB, Ursula. Vydělávání kůží a kožešin. Praha: Grada, 2014. 111 s.

ŠKOLA TEXTILU. Činění — text kůže a kožešiny (Textilní terminologie). Skolatextilu.cz [online].

<https://www.skolatextilu.cz/elearning/51/textilni-terminologie-zboziznalstvi/kuze-a-kozesiny/Cineni.html>

USEŇ — Wikipedie. Useň. Česká Wikipedie [online]. <https://cs.wikipedia.org/wiki/Use%C5%88>

GATTSERVER.CZ – ČINĚNÍ KUŽE. Web: informace o činění kůže. <https://www.gattserver.cz/articles/3267-cineni-kuze>

Vyrábíme z kůže KOŽENÝ NÁRAMEK

Ještě jeden jednoduchý návod na vyrábění pro případ, že máme k dispozici jenom úplně maličký kousek kožené usně. Třeba ze starého pásku.

Budeme potřebovat

- pruh kůže,
- razidla
- kladívko
- nůž
- spojovací prvek.

Odměříme potřebný kus kůže a odřízneme jej.

Na tvrdém podkladu vyrazíme do kůže pomocí razidel jednoduchý vzor.

Na každém konci výrobku vyrazíme díрку; do jedné vložíme spojovací prvek a druhá zůstane volná. Oba konce spojíme.

A MÁME HOTOVO!

-tlur-